

Sivistyneistön kielenvaihto ruotsista suomeen 1850–1920

Anna-Riitta Lindgren
Universitetet i Tromsø

Aiheet:

- Kielitilanne Suomessa ennen kielenvaihtoa
- Kielenvaihto makrotasolla
- Kielenvaihto mikrotasolla – perheissä
- Kaksikielisyys kielenvaihdon loppuvaiheessa

Kielitilanne 1800-luvun alkupuolella

Alueelliset kielirajat – ja sosiaalinen kieliraja.

1600- ja 1700-luvuilla säätyläistö oli ruotsinkielistynyt.

Ylemmät säädyt, herrasväki, oli ruotsinkielistä myös alueilla, joilla rahvas oli suomenkielistä, kuten kaikkialla Itä- ja Pohjois-Suomessa.

Suomi oli rahvaan kieli.

Luterilaisesta reformaatiosta lähtien kirkko oli käyttänyt sekä ruotsia että suomea (sitä ennen paljolti latinaa). Suomen kirjakielen viljely rajoittunut ensisijaisesti uskonnon alueelle.

Säätyläisten suomen kielen taito vaihtelevaa. Lapsuuden kotiseutu.

Säätyläisten monikielisyys: ruotsi; latina, saksa, ranska, venäjä; suomea käytettiin rahvaan kanssa.

Vuoden 1809 jälkeen ruotsi edelleen hallinnon kielenä.
Venäläisten virkamiesten kanssa käytettiin ranskaa.

Vanha Suomi liitettiin suuriruhtinaskuntaan 1912.

Vanhassa Suomessa hallinto ja koulut olivat vuoteen 1812 saksankielisiä, siitä lähtien hallinnon kieleksi tuli ruotsi. 1840 ruotsi tuli koulukieleksi.

Vanhan Suomen säätyläistö oli ruotsin-, saksan- ja venäjänkielistä.

Kieliolojen murros

- lainsäädännössä 1863-1902 suomi ruotsin rinnalle tasa-arvoiseen asemaan
- Suomi otettiin käyttöön ruotsin rinnalla kaikilla julkisen kielenkäytön aloilla suullisesti ja kirjallisesti

samanaikaisesti modernisaatio laajensi julkista kielenkäyttöä uusille aloille

kirjoittamisen ja lukemisen lisääntyminen

lehdistön ja kirjallisuuden kehittyminen

koululaitoksen rakentaminen

poliittiset puolueet

yhdistykset

Sosiaalisen kielirajan häviäminen:

kaksi kieliryhmää kaikkiin sosiaaliryhmiin

1) suomen kielen emansipaation ansiosta sosiaalinen nousu ei edellyttänyt enää kielenvaihtoa ruotsiin. Tästä seurasi suuri muutos varsinkin 1900-luvun kuluessa.

2) kielenvaihto ruotsista suomeen säätyläisten keskuudessa

- Ruotsinkielinen sivistyneistö jakaantui suomenmielisiin eli fennomaaneihin ja ruotsinmielisiin eli svekomaaneihin
- Oman kielen valinnasta tuli poliittinen kannanotto
- Molemmat ryhmät määrittelivät identiteettinsä uudella tavalla

Suomen kirjakielen kehittäminen

1810–1880 varhaisnykysuomi

1880 – nykysuomi

- “--- nyt oli välttämätöntä omata suomalainen kirjakieli, jota paraikaa vielä luotiin ja jonka oli oltava suomen erikoisena sivistyskielenä. Sivistyneen säädyn tunnusmerkkinä oli oleva, että se puhui tätä kirjakieltä eikä murteita, jotka edustivat ‘sivistymättömiä’.”
- “ sillä se oli vanhan fennomanian A ja Ö: olla sivistynyt ja suomalainen”

Arvid Järnefelt

Sivistyneistön kielenvaihdon ajoittuminen, laajuus ja alueellinen jakaantuminen

Klaus Lindgrenin makrotason tutkimus:

- Ajatus kielenvaihdosta esitetty jo Turun romantikkojen piirissä 1819
- Alkoi käytännössä 1850- ja 1860-luvuilla, mutta silloin vain pieni joukko perheitä
- 1860–1879 syntyneistä säätyläistäustaisista henkilöistä runsas kolmannes valitsi suomen kielen
- 1880–1899 syntyneistä säätyläistäustaisista henkilöistä runsas puolet valitsi suomen kielen
- Sekä kielenvaihtajia että ruotsin kielen valitsevia oli joka puolella Suomea.

Kielenvaihtajia eniten Itä- ja Pohjois-Suomessa
myös Helsingissä suhteellisen paljon

Mikrotason tutkimus:

Miten perheet toteuttivat kielenvaihdon

Mirja Saari ja Anna-Riitta Lindgren

Aineisto: toistakymmentä pariskuntaa,
jotka kasvattivat lapsensa
suomenkielisiksi

Kirjekokoelmia, päiväkirjoja,
sukuselvityksiä, muistelmateoksia,
romaaneja

Haastatteluja

Kielenvaihdon aloittaneet pariskunnat

- miesten ja useimpien naisten lapsuuden kotikieli oli ruotsi
- neljä ulkomaalaista rouvaa: äidinkieli venäjä, saksa, ruotsi
- miesten koulukieli oli ruotsi
- Suomen kielen taito lähtökohdissa erittäin vaihteleva.
- Suomea opiskeltiin. Opiskelijat lähtivät kesällä opintoretkille suomenkieliselle maaseudulle - *myös svekomaanit*

kielenvaihdon keinoja

- kotikielen vaihtaminen
- suomalaiset palvelijat, lastenhoitajat
- kesänvietto suomalaisella maaseudulla
- kotiopettaja
- KOULU - RATKAISEVA TEKIJÄ

Perheen kotikielen/kotikielten valinnat

- vain suomea
- vanhemmat keskenään ruotsia, lapsille suomea
- vanhemmat keskenään ruotsia, toinen lapsille suomea ja toinen ruotsia
- vain ruotsia
- monikieliset perheet: venäjämästä suomeen, saksasta ruotsiin, useampaa kieltä
- SEURAAVASSA MUUTAMA ESIMERKKI ERILAISISTA PERHEISTÄ

Kotikieli vain suomi: Johan Adrian ja Teodolinda Hahnson

- kieliäitä
- *isä, äiti* (useissa muissa perheissä suomenkielisessäkin puheessa *pappa, mamma, moster, faster, farmor, farfar, faffa, muppa* jne.)

Vanhemmat puhuivat keskenään ruotsia ja lapsilleen suomea: Ernst Gustav ja Ida Palmén

Fennomanpolitikern, professor Ernst Gustaf Palmén och hans hustru Ida Palmén talade svenska sinsemellan men finska med barnen. Bilden av föräldrarna och de tre äldsta barnen, Ilmari, Arne och Einar, är tagen sommaren 1890 eller något tidigare.

© 1911. Bilden är tagen av Johan Wilhelm Palmén. Bilden är tillgänglig på Wikimedia Commons.

Vanhemmat keskenään ruotsia, toinen puhui lapsilleen
ruotsia ja toinen suomea:
Johan ja Selma Geitlin

Vanhemmat keskenään ruotsia ja vanhemmat lapsilleen
ruotsia: Emil ja Ellen Tudeer
Lapset kävivät suomenkielisen koulun ja suurin osa lapsenlapsista
suomenkielisiä

Familjen Tudeer omkring 1900. Emil och Ellen Tudeer talade svenska i hemmet, men uppfostrade sina barn till finskspråkiga genom att sätta dem i finsk skola. Barnen från äldsta till yngsta: Lauri, Alf, Ossi, Ketty, Lilli och Maija.

Kotikieli aluksi venäjä, myöhemmin suomi: Alexander ja Elisabeth Järnefelt

*Elisabeth ja Alexander Järnefelt nuorena avioparina
1850-luvun lopulla.
- Yksityisarkisto.*

*Elisabeth Cloth von Jürgensburg 1850-luvun loppupuolella.
- Yksityisarkisto.*

- Elisabeth ei puhunut ruotsia

Otto ja Margareta Neovius > Nevanlinna

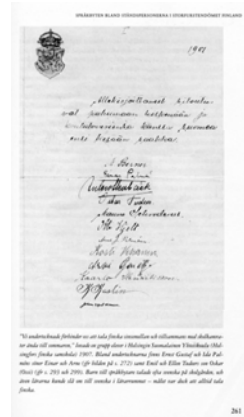

- pariskunnan kieli saksasta ruotsiin
- perheen kotikieli ruotsi
- lasten koulukieli suomi, aikuisina keskenään suomea
- 15 lastenlasta, joista kaikille pariskunnan lapset puhuivat suomea. 12:lle molemmat vanhemmat puhuivat suomea, 3:lle toinen vanhemmista suomea ja ruotsia
- kaikkien lastenlasten koulukieli oli suomi
- kielenvaihto onnistui suomenkielisen koulun avulla, vaikka pariskunta ei vaihtanut kotikieltä suomeen.

Jyväskylän lyseot (poika- ja tyttölyseo)
Hämeenlinnan lyseo
Helsingin normaalilyseo (Suomalainen normaalilyseo)
SYK - Helsingin suomalainen yhteiskoulu

Enk effektivt sätt att byta språk till finska var att gå i finsk läroskola. På bilden ser vi den fjärde klassen i Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu (Helsingfors finska samskola) läsåret 1906-1907. Bland eleverna finns även Lilli Tuhos, som vi ser som fullväxten på familjefotografet på s. 299.

1901

Allekirjoittaneet sitoutuvat puhumaan keskenään ja koulutoveriensa kanssa suomea ensi kesään saakka

(SYK:n arkistosta)

Kielenvaihdon tuloksista

- sisarusten erilaiset valinnat: perheet ja suvut jakaantuivat
- kielenvaihto johti suurimmaksi osaksi jälkeläisten suomenkielistymiseen
- ruotsin kieleen palaamisen tapauksia
  - ideologisista syistä
  - avioliiton takia
  - avioliittojen takia myös muita kieliä jälkeläisten perheissä

Kaksi kansalliskieltä ja kahden rinnakkaisen yksikielisyysstrategia

Funktionaalisesti kaksikielinen sivistyneistö

Ambivalentti suhtautuminen kaksikielisyyteen

”Isä [Johan Adrian Hahnson] oli vakuuttunut siitä, että kaksikielisyys varhaislapsuuden aikana estää yhden kielen täydellisen hallitsemisen sen aidoimpia käänteitä ja herkimpiä hienouksia myöten. Myöhemmin, ensimmäisen kielen täysin juurruttua, oli sitten aika oppia toista.” Hilja Haahti

Ajatus suomen kielen nostamisesta tasa-arvoiseksi ruotsin kanssa syntyi ruotsinkielisen sivistyneistön keskuudessa

Ajatus sivistyneistön kielenvaihdosta ruotsista suomeen syntyi ruotsinkielisen sivistyneistön keskuudessa

- Fennomaanit eli suomenmieliset saavuttivat nämä molemmat päämäärät
- Myös svekomaanit eli ruotsinmieliset saavuttivat päämääränsä: ruotsi säilyi toisena kansalliskielenä
- Kieliriita – ikävä asia vai onnistunut demokraattinen prosessi?

